

KARISTUSED

276. Liivi sotsiaalse elu korraldamatust või pigem vana kombeõiguse kängujäämist ja käibelt ununemist võime järeldada seigast, et karistused eksimuste või kristlikus versioonis “pattude” eest on kaunis fikseerumata ja ebamäärased. Tume on kõigepäält ristiusu kariõpetus. Jumala määratud karistuse täideviijaks peetakse üldiselt kuradit; jumal ise küll inimesi tules ei põleta ega katlas keeda (Kr); Peetrusest paturaha korjajana vt. Kr 28. Aga kuradit kujutellakse ka omal algatusel teotsevat ja hingi püüdvat, isegi vastu jumala tahtmist. Kaheldi koguni selles, kas põrgus nii hull elu on, nagu papid ette laulavad: põrgus pidavat olema suured joomingud ja tantsuballid, portudel ja nõiamooridel pidavat kuraditega tore põli

olema (L, vrd. LRU II 190 jj). Ei kujutelda, milleks kuradil on vaja püüda inimesi ainult nende põletamiseks ja keetmiseks; kaldutakse arvama, et kurat oma sulaste ja sellidega just suurendab oma armeed. Sama vastakad on arvamused viimispäeva kohtust: üheltpoolt oletatakse, et jumal siis alles saadabki kõige raskemaid patuseid igavese hukatuse ja piina sisse (Kr), teiselt poolt väidetakse vastupidi, et patused on kuradi piinata kuni viimispäevani, mil jumal nad kõik päästab ja patust vabastab (L). Hõlpsam näikse ülekohtu ja ebaõigluse seletamine siin maises elus: kes maises elus peavad süütult kannatama puudust ja nälga, ülekohtu ja vägivalda, viletsust ja häda, haigust ja valu, neile korvatakse kannatused teises ilmas. Vaeste ja õnnetute paradiisipääsu šansid on igatahes palju suuremad kui rikkastel ja neil, kes siinses elus on “üle teiste”. Hõlpsam on lõngakeral läbi nõelasilma pugeda kui rikkal taevasse sisse minna; seda piiblifraasi ümbersõnastust tarvitavat meelsasti siis, kui rikas palujale midagi ei andvat (Kr). Patused saavutavad kuradi abil siinses elus näilise õnne ja “päälmise käe” (s.t. võimu või õiguse), kuid see tasutakse neile põrgutulega kätte. Raske nuhtluse põrgus saavad “saksad” (s.t. mõisnikud) ja mõisavalitsejad, keda kurat muutvat oma täkkudeks (vt. LRU II 193). Põrgusse lähevad mitte ainult mõisahärrad ise (vt. LRU II 32), vaid ka nende kupjad (vt. LRU II 4), nõiad (vt. LRU III 64 jj.; vt. põrgu § 114), mõrtsukad, enesepoojad, abielurikkujad, joodikud ja kaardimängijad (vt. LRU II 46); põrgusse lähevad ka lastekägistajad, abielu vahele tükkijad, ristimatult surnud lapsed ja kõik saksa mõisnikud (Pr).

Vilistamist üldse peetakse pahaendeliseks asjaks. Kui keegi algab vilistama, ütlevad vanemad inimesed kohe: kas tahad kuradit juurde kutsuda? Üksi hobusele juua andes vilistatakse: siis ta joob paremini. Samuti vilistatakse ka laeval, kui pole tuult. Üheks tuulesaamise abinõuks on veel, kui noaga kraabitakse tagumist masti, olgu siis laev kahe- või kolmemastiline (Ir < Ii Lnb 198).

Kuid kohe algavad siin ka kvantitatiivsed reservatsioonid. – Vilistamist kutsutakse küll kuradi keeleks (vt. LRU III 59), kuid kes siis pole vilistand! Teatud juhtudel vilistamine on isegi soovitatav ja vajaline just niisama nagu viinavõtminegi. Tubakas on kuradist saadud (vt. § 124), kuid suitsetamist ei peeta mingiks patuks. – Kaardimängu kutsutakse küll kuradi piiblik, kuid kes siis kaarte pole mängind! Koguni raha pääle kaardimängu harrastatakse rannikul ja lastakse raha eest kaarte välja panna, eriti mustlasnaistel arbu-da või ennustada; leidub küllalt neidki, kes panevad ise kaarte väl-

ja kas ebausust või ajaviiteks. Uskumusi kaardimängu puhul tuntakse vähe: kui mängitakse kaarte, siis ei tohita istuda *ziedō ala* (tala alla) sest siis ei ole õnne; kui esimeste kaartidena tulevad üles soldat või üheksa, seitse või emand, siis kah pole õnne; kõige parem, kui tulevad kuningas või tuus (V). Hasartmängud pole rannikul niipalju mõjund, et kaardimängu patuna käsitledaks, mis järeldaks karistust põrgus. Ruineerivam on olnud tegelikus elus alkoholi mõju. Kõrtsi kutsutakse kuradi pühakojaks (vt. LRU II 160) või kuradi “laadaks”, s.t. jumalateenistuseks (Sr), kuid kes siis kõrtsis pole käind või viina joond?

Patustamise päämiseks kriteeriumiks näikse olevat üle mõõdu või piiri minemine liialdusse: ainult hirmus suured joomarid ja kaardihullud lähevad võib-olla põrgusse (L, vrd. V 41 – LRU II 164). Absoluutsed keelud liivi mõtteviisile igatahes ei sobi: see on paljalt pappide lora, kes teistel keelavad kaardimängu ja viinajoomise, kuid ise lakuvad ja mängivad mis hirmus (Kr). Viina ja õlut peetakse üldiselt siiski kuradi looduks (vt. § 124) või kuradi võrgutamishendiks, mida tõlgitsevad vanasõnad: viin on kuradi käsiraha (Sr); mis kõrtsis kõneldakse, seda kurat kirjutab üles (Sr); vt. ka § 254. Kui õlu tehakse liig vägev, siis üteldakse, et see paneb kuradid [joodiku] silmade ees tantsima (V). Esimese tilga maagilisest mõjust oli juttu juba eespool (vt. LRU III 52), lisagem veel mõningaid uskumusi: kui valatakse pudelist, siis üle käe ei tohita valada – siis teine, kes joob, jääb alatiseks joodikuks (Pr); need tilgad, mis jäävad joojal klaasi järele, pidavat valatama kuuma kivi või ahju pääle – siis seda joodikut ei võidavat enam kunagi ära arstida (Pr).

Kui vestlesin kord Zuonkõ-talu peremehest (V), kes oli uputand viinasse oma talu, siis seletati mulle: raha on Zuonkõ käes nagu hommikukaste – juba ongi läbi (Ir); mis märja tulega [= alkoholiga] on ära põletatud, seda ei saa mitte millegagi enam arstida (Ir < Ii). Edasi olen noteerinud järgmised vanasõnad joomisest: viinaklaasi juures aeg on lühike (Ir); rikka (mehe) haigus ja vaese (mehe) õlu, need kaugemale kajavad (Ii, V); kes õlut joob, see võlga teeb (Sr); purjujoond mees näitab, milline loomus (*ila*) tal on (Sr); viin võtab mehe meelega ära (Sr); (viina)klaasi upub enam inimesi kui merre (L, Sr). Üldiselt kuulakse, et joodud on Liivi rannikul kaunis palju varem ajal ja juuakse palju ka tänapäeval. Piza, Ire ja Kuolka kõrtsidel on olnud omal ajal silmapaistev sotsioloogiline osatähtsus rahva kogunemispaikadena, kus noored on tantsind, vanemad vestelnud ja oma-

vahelisi asju arutand, eriti kokkuleppeid sõlmind ja koostööd organiseerind.

Kõrtsi ühiskondlikust funktsioonist vt. veel O. Loorits, LRM 48.

Vanasti meevargal olnud ränk karistus. Üks vana metsavahinaine Pizast, vana Jāra-perenaine, nüüd ju ammu surnud, praegu ta oleks üle saja aasta vana, kõneles korra, et mesilaste vargal soolikad kistakse naba juurest välja.

Vanasti ju üldse trahvid olnud suured, ja mõnikord mõisnik teinud, mis talle pähe tulnud. Nii jutustaja naise emaema jutustas mitu korda, et ta olnud paruniga jahil ja parunil hakand jalad külmetama, kohe ta lasknud ühe naise maha tappa ja selle naise soolikate sees soojendand oma jalgu. See naise emaema olnud siis veel tüdruk ja saadetud jahile ajajaks. – Pz Lnb 1089/90.

Kord Lū•-külas või kuskil sealpool meri ajanud surnu randa. Keegi külameestest teinud tema taskud tühjaks ja muud [mis] võtta kõlvanud. Siis teised mehed karistuseks sidunud ta nõõridega kõvasti surnuga kokku. Mees jooksnud esite nagu hull randa pidi, siis kukkunud maha ja jäänud vakka nagu minestuses. Teisel hommikul olnud tal juuksed hirmust läinud halliks. – Ir < Ii Lnb 266: 7.

Kui vasikat võõrutab emast ära ja temale esimest kord annab riistast juua piima, siis ütleb sealjuures vasikale, las ta joogu nagu see ja see, keda ta ümbruskonnas tunneb suurima joodikuna, näit. “joo nii nagu Jāñ!” (kui Jaan oleks selle suurima joodiku ristiniimi). Eesmärk: et vasikas jookes oma piima sama suure isuga kui Jaan õlut-viina. – L Lnb 954: 1.

Maiste karistustega liivi rahvatraditsioon paljut ei tegele. Iseloomustav on keeleliselt, et leping liivis on “seadmine” = *sādōmi* (lvÜ), kuna seadust väljendab noor laensõna lätist *likkōm* (lvÜ < lt. *likums*). Kurjale härjale, kes tükib väga pusklema ehk “kaevama”, seotakse laud silmade ette, nii et ta näeb ainult külgedele, ja naeratakse siis, et härjal on seadusraamat silmade ees (V Lnb 112). Kui keegi ähvardab teha seda või seda ja teine sõnab, et tal ei ole luba seda teha, siis ähvardaja vastab: jänese käest mitte keegi raamatut ei lähe küsima (V); viimases ühendis “raamat” näikse tõlgitsevat seadusteraamatu kõrval ka nagu mingit luba- või volikirja. Üldiselt

kirjaliku seadusandlusega liivi pärimused ei tegele, vaid kogu õigusemõistmine toimub suulisel traditsioonil, isegi kokkuleppe algupärane nimetus kokkukõnelus = *sarõk* (L, Pz) ~*sarõk* (Ii, IvI) viitab selgesti suulise printsiibi esikohale; kokkulepet kinnitatakse käelöömisega või mõne eseme, “kihlaks” andmisega; viimasel ajal on läind moodi ka käsiraha. Karistusviisina tuntakse edasi veel ülespoomist (Kr, V); suurt süüdlast ähvardatakse ütlusega: sind on vaja riputada oksa (Ii, Ir, Pr); poomise erivõtteid ei mäletata. Pää maharaiumisest pajatavad mõned muinasjutud, samuti tegelevad ainult jutud võllaga, kuna reaalelust seda üldse ei mäletata.

Seadustest ja määrustest siin suurt ei teata, ka kombeõiguslikke karistusviise mäletatakse ainult väheseid. Surmanuhtlust on rakendatud äärmiselt vähe. Nõiaprotsessidest on ainult üks ähmane memoraat (vt. LRU III 62), mis kirjeldab elava inimese tuleriidal põletamist.

Timukas = *bēnd'a* (IvÜ < lt. *bende*) esineb paaris jutus (Sr 33)

TIMUKAS TAPAB SOHILAPSE EMA (Mt. 907')

1) Vanasti Īra-küla olnud väga suur, mõni kakssada maja. Lepšt-talu kohal olnud suur laadaplats (“turuplats”) ja Gal'mõk-talu kohal eland timukas. Sel ajal eland Īra-külas üks väga ilus tüdruk Mari, kel olnud ühe poisiga pordulaps. Ja nagu seda vanasti peetud suureks patuks, siis sellele tüdrukule kohus on määrand surma pää maharaiumisega. Kuid timukas olnud noormees ja temale hirmsasti meeldind see tüdruk. Ja ta ütelnud talle, jäägu talle naiseks, siis ta jääb ellu, ei raiuta pääd maha. Kuid timukas olnud väga inetu, ja tüdruk olnud uhke ja ütelnud, et parem ta surevat ära kui minevat timukale mehele. Pärast seda timukas on raiund Maril pää maha, ja see pää veernud “järve” (s.t. jõekääru), mis on siin tubade kohal. – Ii 55.

2) Vanasti, orjaajal, mõisatel olnud omad timukad. Üks niisugune elanud Īra-külas, tema talu olnud kusagil Kalnõ-talu krundis, juba ammu hävinud, kuid jälgi veel maal leiduvat.

Tol ajal Īras elanud üks väga ilus tüdruk. Ta saanud aga lapse, ja timukas pidanud ta tapma. Gal'mõk-talu all oleva jõekääru kaldal ta seda teinud. Lõonud kirvega pea maha ja see veerenud kaldalt jõekääru (“järve”), nagu pealtvaatajale külarahvale meelde jäänud. – Ir < Ii Lnb 1011.

3) Gal'mõk-talu (Ii) kohal vanasti elanud timukas. Siis ühel ilusal tüdrukul İra-külas, vist Lepsti-talust, olnud pordulaps. Tüdrukule pandud ette, et kas mingu ta timukale mehele või saab hukatud. Tüdruk valinud viimase, ja timukas raiund tal kirvega pea maha! – İi Lnb 1113.

Liivi mõtteviisile on iseloomustav, et tõlkelaen lätist üle teha = *il'tiedõ* (İvÜ < lt. *pārdarīt*) tõlgitseb ühelt poolt 'ülekohut teha' ja teiselt poolt 'liiga teha': mõlemad mõisted võrduvad ja kattuvad üksteisega liivlaste teadvuses. Kui keegi liiderlik naine kahtlustas ja süüdistas üht teist külanaist oma mehe võrgutamises, siis hoiatasid eidekesed: ära tee üle võõrale naisele – vaata parem, mis sa ise ära teed! (Kr). Üks mees oli ütelnud surivoodil oma teisele naisele, ärgu see tehku üle mehe lapsele esimesest abielust (L). Kui keegi talutütar läks mehele ja nõudis omale niipalju vara isakodust kaasa, et teised lapsed hakkasid protesteerima, siis vanemad ohkasid: me ei taha ühelegi lapsele üle teha (İi). Niisama iseloomustav liivi mõtteviisile on, et tõde ja õigust väljendab üks ja seesama sõna tõsi = *toi•* (İvÜ): see on nii tõsi nagu päev, *resp.* päike (L); paralleelselt üteldakse: nii selge nagu päev (Pr); küllap sellises ütluses peitub reministsents endisaegsest päikese nimel vandumise vormelist. Kellele jääb asja arutamisel õigus, selle kohta üteldakse, et talle jääb suurem pool = *sūrim puol'* (İvÜ): las nad tülitse, kuni näeb, kellele jääb suurem pool (Kr); kas sa arvad, et sinule jääb siis suurem pool, kui sa minust üle karjud?! (Pr). Kui õigus on mõlemal pool, siis üteldakse: teil (~sinul) tõsi – mul suurem pool (L). Kõrvalt egureid markeerivad vanasõnad: kes tugevam, sel suurem pool (L); kel raha, sel tõsi (L); kus jõud, säälm võim (L).

277. Kohus = *tiesõ* (İvÜ < lt. *tiesa*) ei ole liivi rahvatraditsiooni kuigi paljut mõjustand, kuigi arhaismina esineb veel selle sõna vaste *kū'ods*. Seda iseloomustavam kohalikele oludele on, et kohtunik identifitseeritakse sageli mõisnikuga ja mõlemaid kutsutakse ühtmoodi isandaks (*izand*) – ilmne kajastus tollest ajast, kus mõisnikul oli veel täieline meelevald rannarahva üle ja mõista kohut oma äranägemise järele. Mõisniku päämiseks karistuseks olnud peks talli juures nii ja nii mitu vitsahoopi. Peksjaks olnud vallakassak, keda kutsutud sellepärast persejalg = *pjerzjälga* (Kr). Tollest ajast pärit on ka ütlus kohtuskäimise kohta juurde astuda = *jūrõ astõ* (İvÜ): ma astusin isanda juurde ja ütlesin talle (İr). Omakeelne

termin on kaevata = *kaiḃō* (lvÜ), kuna lätist on laenatud tunnistaja = *lietsnika* (lvÜ < lt. *liecinieks*) ja vangikoda = *tsietōm-koda* (lvÜ < lt. *cietums*). Ihunuhtluse ja vangistuse kõrval tuttav on ka rahatrahv = *strajp* (lvL) ~*strōjp* (lvI). Ebamääraselt mäletatakse suurte kurjategijate Siberisse saatmisest ja aheldamisest, kuid otseseid memoraate selliseist juhtudest liivlaste eneste kohta ei teata. Õigusemõistmise kõverustele vihjavad ütlused: mida enam võitakse, seda enam veereb (V); igal majal on tagumine uks ~must trepp (Pr); küll nad seda teavad, kuidas need *klipid sāl at kattōb* (Pr). Kui minnakse suurte isandate juurde ehk kohtusse ja kui astutakse kohtutuppa sisse, siis vaja vaadata isandaile ennem jalgade pääle ja parema jalaga vaja astuda ennem üle künnise – siis isandad *āb ādōt ~nidōt* (ei vihka ~kadetse) (Kr).

UMBKEELNE LIIVLANE KOHTUS (Mt. 1672')

Ükskord olnud üks selline mees, kes pole mõistnud läti keelt. Ja temal olnud noor naine, ja ta ise olnud selline vana. Nüüd tulnud neil ükskord minna nii kohtusse. Nüüd see kirjutaja küsind tema käest: “Kuidas sa [oled] nii vana mees – ja sinul nii noor naine?!” Kuid see küsib läti keeli. Nüüd ta ei tohi [*resp.* ei julge] ütelda mitte üht sõna, ütleb salajas oma naisele: “Nüüd ma saan peksta üle pükste – kirjutaja ütles jaunaprets [lätikeelne ütlus *jauno apprecēt* ‘noort naima’]”. Pärast seda alati, kui lapsed vallatelnud, hoiatatud neid: nüüd te saate “jaunaprets”. – L 144.

SAALOMONI KOHTUOTSUS (Mt. 926')

Mees olnud Jaapani sõjas, naine läind teisele mehele. Esimene mees tulnud sõjast tagasi ja nõudnud tagasi ka naist. Kohtunik pannud naise vangi ja kuulutand meestele naise surmaotsust. Esimene pole tahtnud naist mattagi – matku kurat! Kuid teine mees tahtnud matta ja saand naise omale. – V [132*].

KOHUS KEEDETUD MUNADE PÄRAST (Mt. 821 B)

Ükskord üks mees läind ühte poodi ja küsind süüa. Ja poemes annud kanamune ja leiba. Mees söönd täis ja küsind, kuipalju tuleb maksta. Poemes ütelnud, et sada rubla. Kuid mees ütelnud, kuidas nii palju. – “Jah, nüüd ju odavalt ei või.” Kuid mees pole maksnud. Kuna aga mees pole maksnud, nii poemes kaevand ta kohtusse.

Kohtunikud küsivad nõnda: miks ta pole maksnud? Mees ütelnud, et on kallid. Nii poemes ütelnud: “No kuidas siis odavamalt võib?! Kaksteist muna, sääli kana haudunuks taas kaksteist kana ja need munenuksid – ja näed, kuipalju sääli olnuks kanu ja mune!” Nii mees ütleb: “Kohus (*resp.* kohtunik), otsusta ruttu! Mu naine kodus keedab herneid, ja mina pean minema külvama.” Nii kohus ütelnud: “Keedetud herneid ei saa enam külvata.” Mees ütelnud: “Kas siis keedetud munadest kana võib haududa kanapoegi?” Ja nii olnud veel nõnda, et poemes pole saand mitte üht kopikat kah. Nii on: kes palju tahab, see vähe saab. – V 137.

TARK KOHTUNIKU NAINE (Mt. 875)

Rikas mees kaevand vaese päale, kes pole suutnud tasuda talle võlgavõetud viit rublat. Isand esitand neile kolm küsimust: 1) kes sööb ilmas kõige enam, 2) kes joob ja 3) kes käib kõige enam? Kolme päeva pärast rikas vastand: tema siga, täkk ja [?]. Vaene vastand oma tütre õpetusel: veskikivid ja -rattad, inimese meel. Isand lasknud rikkal veelgi viis rubla vaesele maksta ja küsivad vaeselt, kes õpetand teda nõnda vastama. Tellind siis vaese tütre oma manu – ei jala ega ratsa, ei riideis ega paljas, ei teel ega kõrval.

Tütar mähkind end võrgusse ja läind soku seljas kraavi mööda, sidund soku vankri ja ree, s.t. suve ja talve vahele. Isand kosind tütre, kuid keelnud sel kohut mõistmast. Kord isand mõistnud varsa ruuna omanikule, sest varss leitud ruuna juurest. Siis emand õpetand mära omanikku seletama, et mäe otsas on järv niisama nagu ruunal varss. Isand ajand naise ära kõigega, mis tal on. Naine uinutand mehe ja viind selle oma isa koju ahjule. Ärgates mees palund naist tagasi. – Ir Set (jutt on refereeritud siin ainult konspektiivselt).

278. Liivlastele täiesti võõrast kultuurimiljööst ja arusaamade maailmast põlvnevad muinasjutud oma jubedate karistusviisidega. Väärrib tähelepanu, et need muinasjutud tegelevad eriti just abielu-truuduse või võõrasema probleemistikuga ja et karistuseks on süüdlase hobuse sabas lõhkikiskumine või naelutatud pütis mäest alla veeretamine, seega siis tüüpiliselt piinamiskari, mida liivi algupärane kombeõigus üldse ei tunne. Ühe sellise jutu tradeerijana liivi eideke mäletaski rändavat kaubajuuti. Igatahes siin on tegu rahvusvaheliste muinasjuttudega, mis liivi elukäsitusse pole aklima-

tiseerund ja mis oma sadismiga markeerivad just kontrasti liivi leplikule sallivusele abieluasjanduses.

SOKUKS MOONDUND VEND JA ÜHESILMALINE KASUÕDE (Mt. 450 + 408*)

Õde-venda olnud vaeslapsed, võõrasema olnud nõiamoor. See keetnud soolast “rokka” (s.t. suppi) ja saatnud vaeslapsed metsa. Vend söönd suppi ja tundnud kanget janu. Jõudnud ojale ja tahtnud juua, oja aga hoiatand: “Kes minust joob, jääb hundiks.” Teine oja hoiatand, jooja jäävat tiigriks. Kolmandal ojal õde pole suutnud enam hoida venda joomast, ja see muutund metssookuks. Õel olnud kaasas kuldkest, mille otsas ta talutand sokukest. Nad jõudnud äranõiutud toani, kuhu jäänd eide manu elama. Õde töötand ja toitnud oma sokku.

Ühel päeval jahisarved puhund nii, et sokk vägisi tormand välja. Kütid pole tahtnud lasta imelikku ketiga sokku, aga kätte kah pole saand. Öhtuks sokk tulnud õe juurde tagasi. Korraldatud uus jaht, kuningapoeg tulnud kah sokku püüdma. Õde pole tahtnud lasta, sokk siiski hüband välja kepslema, ja kuningapoeg käsknud lasta teda lombakuks. Sokk pääsnud siiski koju, kuid teised kütid valvand ja näind imeilusat õde. Õde nutnud ja arstind soku jalgu, mis hommikuks paranend.

Kolmandal päeval sokk lipsand jällegi välja. Öhtul tulnud klop-pima: “Õde, lase sisse!” Õde avand ukse ja pidand laskma sisse kuningapoja kahe kaaslasega, kuna alles hiljem saabund sokk. Kuningapoeg võtnud neiu sokuga oma lossi ja teind pulmad. Sokku nad pidand noorpaari magadistoas. Noorik jäänd rasedaks.

Võõrasema kuulnud uudist ja õpetand sulasel noorikut tapma, et panna oma ühesilmalist tütart asemele. Sulane kütnud toa nii kuumaks, et noorik nərbund, kui ta sünnitand poja. Kuningat pole olnud kodus. Ühesilmne kasuõde saand surnu asemel emandaks ja lamand lapsevoodis, siidriided katteks ees. Kuningas tulnud vaatama. Last talle näidatud, kuid ema juurde pole lastud: olevat haige.

Öösel tulnud tuppa surnud naine ja küsind: “Mida teeb mu laps, mu sokk?” Imetand last, paitand sokku ja ütelnud sellele, et kaks ööd ta tuleb veel. Sulane seletand asja teistele. Teisel ööl pandud enam vahte valvama. Need pole tahtnud enam varjata, vaid kõnelnud asjast kuningale. Kuid ämmamoor pole lasknud kuningat ikka veel naise manu. Kolmandal ööl püütud naine kinni, ja ta saand

jälle ellu. Ühesilmne pistetud siis oradega naelutatud pütti ja veeretatud mäest alla, võõrasema põletatud ära, sokust saand noorisand. – Pz [106*].

ÕDE PÄÄSTAB ÄRAVANNUTUD VENNAD (Mt. 709)

Kuningal olnud noor tütar. Ema surnud, isa kosind teise naise. Kuningas läind kolmeks aastaks sõtta. Võõrasema saatnud võõras-tütrel kutsariga metsa, et see tema tapaks. Kutsar jätnud neiu ja tapnud koera, kelle südame toond koju. Võõrasema nuusutand ja tundnud koera lõhna. Kutsar põgenend hirmul minema.

Vaeslaps leidnud metsas toa üheksa laua, üheksa tooli, üheksa särgi ja üheksa pussiga. Pesnud verised särgid puhtaks ja keetnud toidu valmis, ise peitnud end seina vahele. Tulnud üheksa härrast ja imestand, kes olnud nende toas: kui vanem meist, siis isa-ema, kui noorem, siis õde-venn – tulgu välja! Tüdruk tulnud välja, ja noormehed seletand: nad olevat üheksa äravannutud kuningapoe-ga, isa vandund nad kuradile, kellega nad pidavat nüüd iga päev võitlema. Annud tüdrukule malga, millega neid hommikul äratada: kurat tulevat merest, algavat taas sõda.

Tüdruk läind vaatama ja leidnud rannal lossi. Sääl raudvärava taga näind kiikriga oma taadi kodu ja leidnud kolm vaati, valand piiritust täis ja kandnud värava juurde – puha salajas. Hommikul ta vendi pole äratand, vaid läind ise. Merest tulnud kurat, joond kolm vaati piiritust ja lõhkend. Nüüd tüdruk läind koju ja äratand vennad kell 9. Vennad olnud hirmul, et liig hilja – õde rahustand, et vaja hobust, kellega kuradi sitta vedada. Toodud kaksteist koor-mat. Siis nad kolind lossi ja eland kõik koos – üheksa venda ja üks õde.

Tulnud võõras naine ja pakkund end teenijaks. See olnud vaes-lapse võõrasema saadetud. Tüdruk pole teda võtnud. Tulnud teisel laupäeval ja pakkund supelvanni. Vennad sundind õde seda võtma, kuid pole jõudnud pärast õde ära oodata. Joosnud vaatama, leidnud õe surnult. Olnud unerohu-särgiga uinutatud. Neil olnud omavahel kokku lepitud, et surevad kõik koos. Teind siis kümme puusärki ja heitnud kõik kümme surnuhauda magama.

Keegi kuningapoe-g eksind jahil metsa ja näind: kaugel hiilgab ilus rist. Leidnud ilusa surnud tüdruku, viind koju ja tahtnud sisse müürida. Tellind vahte niipalju valvama, et isa hakand kahtlema, kas poeg ta vastu pole vaenulik. Läind salajas vaatama ja leidnud

ilusa tüdruku, teind vanni ja äratand tüdruku ellu! Poeg tulnud jahilt koju ja jäänd poolhulluks, et tüdruk olnud kadund. Kuid leidnud siis terve elusa neiu eest ja läind selle vendi päästma. Õde näind unes, nagu sündind tal poeg ja kästud poeg tappa ning tilgutada selle verd üheksa tilka igale [ühe tilga] suhu. Talle sündindki poeg. Tapnud poja ja äratand vennad ellu. Kõik koju tulles leidnud ka lapse elusalt ees. Kuningapoeg oma naise-pojaga ja üheksa venda eland õnnes.

Õde saatnud ühe venna isa otsima. Võõrasema tundnud ta ära ja juhataand venna põhjatusse tuppä. Sama lugu kordund teise vennaga – ei ole tulnud tagasi. Lõpuks sõitnud õde oma mehega isa otsima. Võõrasema oli seletand juba varem isale, et selle tütar on surnud, kuid isa tundnud tütre näost ära. Tütar viind isa põhjatusse tuppä, kus vennad olnud veel elus. Tütar lasknud oma valehaua üles kaeva, ja selles leitud ainult puust pilt. Siis isa kui keiser käskinud tuua metsast hobuse, pistnud naise naeltega pütti, lasknud püti hullule hobusele sappa siduda ja hobuse sellega metsa kihutada. Keiser võtnud kolmanda naise, ja nüüd nad elavad veel siiamani kõik õnnelikult. – L [66*].

EKSLIKULT ÄRATÕUGATUD TRUU NAINE (Mt. 882)

1) Ii 9.

2) Ühes linnas olnud kaupmehel väga hää naine ja kolm maja. Iga kuu tulnud hulk kaupmehi kokku ja vestelnud omavahel. See kaupmees kiitnud alati oma naist. Keegi leppind kokku, et ta võib ta naise juurde minna. Kaupmees leppind kõige oma varanduse pääle. See teine olnud kelm, läind teenijate või toatüdruku juurde ja pääsnud sinna naise tuppä sisse voodi alla. Naine läind magama, pannud sõrmuse ja käevõru lauale. Naisel olnud sünnimärk paremal küljel kainla all; teine kaupmees näind seda. Naine jäänd magama. Teine võtnud sõrmuse, käevõru ja ketid ja läind minema.

Nüüd ta näidand, kui [kaupmehed] olnud taas üheskoos, neid asju ja [kõnelnud] sünnimärgist. Nüüd kaupmees korraga vaene, läind minema. Mees pole läind naise juurde ka enam, registreerind end soldatiks. Naine riietund meherõivaisse, andnud ennast kah soldatiks üles ja teenind välja suureks meheks.

Nüüd ükskord läind ratsa (tal kõikjal õnnestund). Keldri juures olnud vanaldane soldat. Naine tundnud, et see on ta mees. Nüüd

naine mõtelnud, teind balli, kutsund linna kaupmehi kah. Selle mehe ta võtnud endale sulaseks. Pakutud laual süüa. Naine riietund mõrsjarõivaisse. Mees tulnud uksest, toond teebretiga jookke suurtele meestele lauale ja märgand, et teises toas on selline nagu tema naine, kohe ta hüüdnud: “Mu armas naine!” Teebrett käest maha, klaasid katki. Muud sulased peksnud meest. Nõnda juhtund kolm korda, kõik kolm korda naine näidand end nõnda salajas. Kolmandal korral kõik jälle katki.

Kohe naine riietund ruttu-ruttu jälle polkovnikuks ja tulnud saali. Talle kaevatud sulase pääle, et see loll näeb ainult oma naist. Naine ütelnud: “Mis siis, see pole mingi kahju, kui tal silmi ees nii kummitab.” Ja naine ütelnud sellele kelmile: “Mis selle inimesega tehakse, kes tükib abielu vahele ja kes kelmuse ja pettusega võtab teiselt kõik varanduse ära?” Mees ütelnud, et selline inimene tuleb panna püti sisse (arvatud, et see käib selle lolli mehe kohta), naelad või orad tuleb pütist läbi torgata, pütt tuleb panna suure mäe pääle ja lasta mäest alla veerda. Ja naine ütelnud kõigile: “Võtke ta kinni, ta ise see on!”

Nüüd ta läind teise tuppa taas ja riietund naisterahva rõivaisse tagasi, tulnud sinnapoole, kus inimesed olnud, ja jutustand puha ära. Kuid sellist surma ta pole [kelmile] andnud, millist see ise mõistnud, vaid pannud ta kinni üheks aastaks. Ja siis ta saand oma koju tagasi ja vana soldati, mehe kah, lasknud pesta teda saunas ja riietand nagu isanda. Sellel olnud hirm, et klaasid katki, läind ja näind oma naist, mitte polguülemat. See naine saand siis keisrilt pensioni kogu oma elu. – Kr 160 (kuuldud rändavalt kaubajuudilt).

3) Pr [104*].